

AKIRA KUROSAWA:
Rašómon
1950

Středověké Kjóto. Před prudkým lijákem se ukryjí v troskách starobylé brány Rašómon tři muži: dřevař, mnich a pobuda. Rozdělaný oheň podnítí dřevaře k vyprávění o zvláštním zážitku. Když šel do lesa na dříví, našel tam ženský slaměný klobouk a tělo mrtvého samuraje. Jako podezřelý byl dopaden pověstný lupič Tadžómaru, který před soudem objasňuje svou verzi události. Dalším vypovídajícím je samurajova žena a dokonce sám nebožtík prostřednictvím médií. Každá z verzí se od sebe liší a ani svědectví dřevaře, který byl údajně toho všeho očitým svědkem, nepřinese definitivní odpověď na otázku, co se vlastně odehrálo v lesních křovinách.

Když se **RAŠÓMON**, film v Japonsku již etablovaného, pro ostatní svět však neznámého režiséra Akiry Kurosawy, objevil roku 1951 na benátském festivalu, způsobil senzaci. Odnesl si Zlatého lva a vyvolal zájem o japonskou kinematografii, až dosud zahalenou rouškou tajemství, u níž málokdo na Západě předpokládal, že by mohla dát světu tak zralé dílo.

Kurosawovi se v **RAŠÓMONU** podařilo skloubit ryze domácí tradice se západně orientovanou estetikou a filosofií, o které se aktivně zajímal a ze kterých čerpal inspiraci. Jistou oporou mu byla tvorba spisovatele Rjúnosuke Akutagawy (1892 - 1927), v jehož dvou povídkách našel námět pro svůj film. Titulní *Rašómon* mu vedle názvu poskytl rámcovou scénérii a povídka *V houštině* celou dějovou osnovu filmového vyprávění. S jejich využitím Kurosawa tlumočil téma spadající sice do specificky japonské oblasti „samurajských“ příběhů, současně ale přinášející západnímu myšlení blízký motiv relativity lidského poznání a pravdy.

„Kurosawa se naučil umění filmové fotografie u Fritze Langa, umění divadelního ztvárnění u Pirandella a byl inspirován Ravelovou hudbou,“ napsala o filmu americká kritika. Zatímco vliv Langa a Pirandella jednoznačně doložit nelze, Ravelovo *Bolero*, upravené japonským skladatelem Fumiem Hajasakou, tvoří nedílnou součást filmu. Šestnáct taktů ve stále měněné instrumentaci jako by vyjadřovalo čtyři verze jednoho příběhu, které spojuje nezpochybnitelný fakt: samurajova mrtvola.

Strhující emoce vnesl do **RAŠÓMONU** nejen způsob výstavby celého dramatu, ale také herecké kreace jednotlivých představitelů. Zvláště Toširo Mifune (Tadžómaru) a Mačiko Kjó (samurajova manželka) k sobě poutají pozornost, každý z jiného důvodu. Mifune pro ztvárnění svého lupiče hledal inspiraci v chování dravců a šelem. Kjó zase mohla uplatnit širokou škálu svých hereckých prostředků. Její postava překvapuje nejednoznačností svého charakteru, jako oběť působí pouze na první pohled.

Vypjaté scény mistrovsky zachytil na filmový pás kameraman Kazuo Mijagawa, který jednotlivá prostředí výrazně odlišil. Území jasně vřazených stínů starobylého Rašómonu, kde se postavy chtějí dobrat jednoznačného vysvětlení, se střídá s prostorem lesa, v němž mihotající se listy jako by relativizovaly každou z výpovědí. K tomu Kurosawa komponoval záběry v téměř symbolické obrazy, ve kterých způsob, jak jsou do nich postavy situovány, zviditelňuje motivace jejich činů.

Kurosawovy filmy byly nejednou inspirací pro ostatní režiséry, díky postavám samurajů jako osamělých ochránců zákona především pro tvůrce westernového žánru. Ani **RAŠÓMON** nebyl výjimkou. Westernové verze se dočkal roku 1964 pod názvem **ZNEUCTĚNÍ** (The Outrage, r. Martin Ritt).

RAŠÓMON

Rašómon, Japonsko 1950

režie: Akira Kurosawa

námět: podle povídek Rjúnosuke Akutagawy

scénář: A. Kurosawa, Šinobu Hašimoto

kamera: Kazuo Mijagawa

hudba: Maurice Ravel, Fumio Hajasaka

hrají: Toširo Mifune (Tadžómaru), Masajuki Mori (samuraj), Mačiko Kjó (jeho žena), Takaši Šimura (dřevař), Minoru Čiaki (mnich), Kičidžiró Ueda (pobuda)

AKIRA KUROSAWA (1910 - 1998)

Vyrůstal v Tokiu v rodině pedagoga elitní vojenské akademie. Zásadní vliv na utváření jeho osobnosti měl učitel Tačikawa, jenž v něm objevil výtvarný talent, a nedělní návštěvy kina, které rodiče považovaly za výborný výchovný prostředek. Nejprve se věnoval malířství, potom dal ale přednost filmu: v roce 1936 byl přijat jako asistent do jedné z tokijských filmových společností. Postupně rozšiřoval okruh svých zájmů, až v roce 1942 natočil svůj první samostatný film **SANŠIRO SUGATA**, v němž mladý muž váhá mezi dvěma druhy bojového umění a posléze se stane žákem mistra judo. Vztah učitele a žáka patří ke konstantním tématům Kurosawovy tvorby. Učitel podle něj nemá zasvěcovat svého žáka jen do řemesla či uměleckých disciplín, ale i do umění života.

V poválečné období byl Kurosawa ovlivněn italským neorealismem, což se odrazilo na civilní podobě jeho filmů. Zásadní změna stylu však přichází s **RAŠÓMONEM** (1950), komorní meditací nad relativitou pravdy, která na benátském festivalu roku 1951 objeví světu japonskou kinematografii a současně ji otevře novým vlivům. Na mezinárodním poli se prosazují Kendži Mizoguci, Jasudžiró Ozu a další režiséři.

Jednou z hlavních postav **RAŠÓMONU** je samuraj, jenž se stane hrdinou většiny Kurosawových historických filmů. Nejvíce patrné je to na **SEDMI SAMURAJÍCH** (1954), kteří se stali předlohou americkému westernu **SEDM STATEČNÝCH** (The Magnificent Seven, r. John Sturges, 1960). Podobných „západních“ transpozic bylo u Kurosawy více, tato však byla nejzdařilejší.

Další z vrcholů Kurosawovy tvorby představuje **RUDOVOUS** (1965), příběh mladého lékaře, který se v druhé polovině 19. století dostane do nemocnice pro nejhudší, jíž vede nezištný lékař, kterého ztvárnil Kurosawův oblíbený herec Toširo Mifune, ideální tlumočnick jeho autorských záměrů. Jednalo se o jakousi „dramatizaci dobra“ (o nějž má člověk podle Kurosawy usilovat především), která vznikala v natolik náročných dekoracích, že s ním žádný japonský producent již nechtěl dále spolupracovat.

Teprve po pěti letech vzniká **DODES´KA-DEN** (1970), poetická freska ze života velkoměstských vyděděnců, v němž si Kurosawa poprvé vyzkoušel práci s barvou.

S pětiletými přestávkami přicházejí do kin jeho další projekty. **DĚRSU UZALA** (1975), příběh sibiřského stopaře, natočený v koprodukcii se SSSR, a historické velkofilm **KAGEMUŠA** (1980) a **RAN** (1985), v nichž filmové obrazy nabývají podobu téměř malířských pláten. Předlohou pro film **RAN** bylo drama *Král Lear* Williama Shakespeara, Kurosawova oblíbeného autora, k němuž se rád obracel, stejně jako k Dostojevskému, Gorkému a dalším spisovatelům. Přestože si tím získal pověst „nejzápadnějšího japonského režiséra“, situoval své adaptace do domácího prostředí a ztvárňoval je v souladu s národním

uměním (japonská malba, divadlo kabuki a nó). V závěru tvorby se nevyhýbal ani moderním počítačovým technologiím (SNY AKIRY KUROSAWY, 1990).

Výběrová filmografie:

- 1948 Opilý anděl / Joidore tenši
- 1952 Žít / Ikiru
- 1954 Sedm samurajů / Šičinin no samurai
- 1957 Krvavý trůn / Kumonosu džo
- 1963 Nebe a peklo / Tengoku to džigoku
- 1964 Rudovous / Akahige
- 1970 Dodes'ka-den / Dodes'ka-den
- 1975 Děrsu Uzala / Děrsu Uzala
- 1980 Kagemuša / Kagemuša
- 1985 Ran / Ran
- 1990 Sny Akiry Kurosawy / Jume
- 1993 Ještě ne / Madadajo

Doporučená literatura:

- Radovan Suk, *Akira Kurosawa*. Cinema č. 11 / 1998, s. 88 – 92.
- Radovan Suk, *Rašómon*. Cinemapur č. 3 / 1993, s. 27 – 29.
- Luboš Ptáček, *Šogún armády stínů*. Cinepur č. 11 / 1998, s. 10 – 11.
- Slavní filmoví režiséři*. Slovart, Praha 2004.
- Michael Töteberg (ed.), *Lexikon světového filmu*. Orpheus, Praha - Litvínov 2005.
- Kristin Thompsonová & David Bordwell, *Dějiny filmu*. AMU / NLN, Praha 2007.

Nástin vývoje japonské kinematografie

První filmová představení se konala v japonských městech Kóbe, Ósaka a Tokio kolem roku 1896.

První japonské aktuality vznikly o rok později.

První japonský hraný film **POJĎME SE PROCHÁZET DO JAVOROVÉHO HÁJE** byl natočen roku 1902.

První japonské stálé kino bylo otevřeno v Tokiu v roce 1910.

První střediska japonské filmové produkce vznikla v Tokiu a Kjótu.

Hrané filmy byly zpočátku pojaty ve stylu lidového divadla kabuki.

Převratnou událostí se stalo obsazování ženských rolí ve filmu herečkami (doposud hráli ženské postavy na divadle a ve filmu pouze muži).

Projekce němých filmů, domácích a zahraničních, doprovázeli benšiové - vypravěči komentující děj na plátně. Během svých komentářů také tančili, zpívali, přehrávali humorné scénky.

V období němé kinematografie se prosadili režiséři Kendži Mizoguči a Teinosuke Kinugasa, úspěšně tvořící i v období zvukového filmu.

První japonský zvukový film vznikl už v roce 1927.

Ve 30. letech klesla roční produkce na 500 filmů (z dřívějšího 1000 ve 20. letech), za druhé světové války se snížila až na 30 filmů (rok 1945).

Po skončení válečného konfliktu natáčeli někteří tvůrci v rámci velkých studií a výjimečně také v malých nezávislých produkcích protiválečné a sociálně kritické snímky.

Sociální tematice se věnovali např. Tadaši Imai, Akira Kurosawa, Jasudžiró Ozu.

Téma onemocnění radioaktivitou jako následek bombardování měst Hirošima a Nagasaki se začalo objevovat ve filmech 50. let, např. v tvorbě Masaki Kobajašiho.

V následující dekádě byla vedle zmíněných režisérů nejčastěji skloňována jména Kon Ičikawa, Susumu Hani, Nagisa Óšima, Masahiro Šinoda, Jošišige Jošida a Hiroši Tešigahara.

Zatímco doposud udávala směr japonského filmu velká studia, koncem 60. let díky podpoře progresivní distribuční společnosti Art Theatre Guild stále více osobitých tvůrců natáčelo ve vlastní produkci. Z toho vzešla řada umělecky a především politicky vyhraněných děl, která pronikla i za hranice Japonska.

Mimořádné tvůrčí talenty se však profilyovaly nejen v uměleckém filmu, ale také v žánrové sféře kinematografie (největší popularitě se těšily samurajské filmy a krimi z prostředí organizovaného zločinu). Snímky celosvětově uznávaných režisérů jako Seidžun Suzuki, Kindži Fukasaku a Šunja Itó stíraly hranice mezi uměním a komercí.

Narůstající tendence lákat diváky na prvoplánové motivy vedla v 80. letech ke krizi japonského filmu, nicméně stále bylo možné nalézt v tehdejší záplavě výpravných eposů výjimečná díla, jako například Zlatou palmou v Cannes ověněný snímek **BALADA O NARAJAMĚ** (1983) Šóhei Imamury.

V posledním desetiletí 20. století vlil novou energii do žil tamní kinematografie nezávislý sektor, mezi jehož úspěchy patří kultovní industriální punk-opera **ŽELEZNÝ MUŽ** (1989) Šinja Cukamoty a melancholická krimi **OHŇOSTROJ** (1997) Takeši Kitana oceněná Hlavní cenou na festivalu v Benátkách.

Enormní popularitě se v Japonsku těší animovaná tvorba, z níž na Západě největší dojem učinily sci-fi epos **AKIRA** (1988) Kacuhiro Ótoma a okouzující **CESTA DO FANTAZIE** (2001) Hajao Mijazakiho.

Autoři textu: *Tomáš Hála a Jiří Fligl (Nástin vývoje japonské kinematografie)*